

Лекція № 1

«Пенітенціарна кримінологія як
напрям кримінологічної науки»

План

Вступ

1. Історичні засади кримінологічних досліджень в установах виконання покарань.
2. Методологічні та правові засади пенітенціарної кримінології.
3. Предмет пенітенціарної кримінології та його зміст.
4. Система курсу пенітенціарної кримінології та її зв'язки з іншими науками.
5. Завдання та принципи пенітенціарної кримінології.

Висновки

Рекомендована література:

1. Старков О. В. Криминопеналогія : учеб. пособие / Старков О. В. – М.: Экзамен, 2004. – 480 с.
2. Миронов В. О. Преступления, совершаемые в исправительных учреждениях, и их предупреждение: автореф. дисс. на соискание учен. степени кандидата юрид. наук / В. О. Миронов // ФГКОУВПО «Ростовский юридический институт МВД России». — Ростов-н /Д., 2012. — 29 с.
3. Кримінологія / О.С. Стеблинська. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 126 с.
4. Проблеми протидії злочинності : підруч. / [Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М. та ін.] ; за ред. проф. О. Г. Кальмана. – Х. : Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. – 352 с.
5. Некрасов А. П. Организация пенитенциарной профилактики преступлений / А. П. Некрасов // Пенитенциарная криминология : учебник ; под ред. Ю. М. Антоняна, А. Я. Гришко, А. П. Фильченко. – Рязань : Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2009. – С. 195–201.
6. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : моногр. / [Коваленко В. В., Джужа О. М., Колб О. Г. та ін.] ; за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В. В. Коваленка. – К. : Атіка, 2012. – 368 с.
7. Богатирьов І. Г. Українська пенітенціарна наука : моногр. / Богатирьов І. Г. – Д. : ДДУВС, 2008. – 318 с.
8. Бараш Є. Ю. Визначення проблем та шляхів їх вирішення у кримінально-виконавчій політиці України / Є. Ю. Бараш // Державна пенітенціарна служба України : історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2013. – С. 22–26.

**КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ
В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ
(ПЕНІТЕНЦІАРНА КРИМІНОЛОГІЯ)**

Посібник

Київ 2013

1. Історичні засади кримінологічних досліджень в установах виконання покарань.

Пенітенціарна система України має давню історію:

- спочатку в'язниці призначалися лише для утримання осіб, які очікують покарання, або довічно засуджених;
- позбавлення волі як виду покарання не існувало протягом багатьох століть, утримання там злочинців на правовій основі не регламентувалося;
- на дореволюційному етапі і в радянський період відомості про стан справ у виправних установах були закритими для широкого загалу, що ускладнювало наукові дослідження в цій області;
- до середини 60-х рр. багато вчених кримінологію розглядали як частину (галузь) науки кримінального права, а отже й пенітенціарну кримінологію розглядали у межах науки кримінально-виконавчого права.

Протягом 1877–1879 рр. на теренах Російської імперії відбулася **реформа тюремної системи**. Для забезпечення більш ефективного управління місцями позбавлення волі у лютому 1879 р. у складі Міністерства внутрішніх справ було створено Головне Тюремне Управління. Поряд із тим визначалися основні засади трансформації каральної системи Російської імперії.

Було визнано, що неодмінним елементом реформи тюремної системи має стати праця: була встановлена обов'язковість робіт для певних категорій арештантів, введена матеріальна зацікавленість їх у результатах праці та порядок її оплати.

Вказані нововведення можна цілком закономірно вважати *загальносоціальними заходами запобігання пенітенціарним злочинам того часу.*

- Постановою РНК Росії від 25.03.1925 р. було відкрито Державний інститут з питань вивчення злочинності та злочинця під керівництвом професора Є.Г. Ширвіндта. У ньому, зокрема, діяла пенітенціарна секція. У 1931 р. Державний інститут було реорганізовано в Інститут кримінології та виправно-трудової політики і передано у відання Наркомпросу Росії.
- З кінця 30-х років протягом кількох років кількість кримінологічних досліджень зменшилася. Приблизно у цей же час також було ліквідовано кримінологічні кабінети на місцях. Водночас, вивчення стану злочинності в державі стало мати відомчий характер. У 20-30-ті роки особу злочинця вивчали, головним чином, у МПВ та в організованих при кримінологічних установах відділеннях.
- У 1926 р. під час Всесоюзного перепису населення було проведено вивчення всіх засуджених за 4-ма видами комбінованих таблиць (окремо для чоловіків та жінок): рецидив та строки засудження; рецидив та грамотність; рецидив та вік; класово-соціальний склад та сімейне становище.
- Із середини 60-х р. радянські науковці почали здійснювати дослідження у напрямку визначення ефективності кримінальних покарань у частині позбавлення волі як кримінологічного фактору.

Зарубіжний досвід становлення пенітенціарної системи

- ідея заснування пенітенціарію належить французькому вченому-ченцю Ж. Мобільйону, який у 1636 р. запропонував одиночне ув'язнення як покарання для виправлення осіб духовного стану;
- на базі ідей Мобільйона в 1703 р. було відкрито виправний дім Св.Михайла в Римі для малолітніх злочинців, які вдень працювали при повному мовчанні, а на ніч розводилися по окремих келіях;
- у 1776 р. у Філадельфії тюремне товариство ченців-квакерів поставило собі за завдання полегшувати долю засуджених. У 1786 р. за їх ініціативою було відкрито тюрму із системою одиночного ув'язнення у Філадельфії, у 1817 р. - у Пітсбурзі, а у 1820 р. - у Черрі-Гіллі;
- згодом ця пенітенціарна система набула поширення не тільки в Америці, а й в європейських країнах Росії, Німеччині, Франції;
- у 1816 р. у м. Оберн було побудовано тюрму, яка за своїми цілями і завданнями була аналогічною пенсільванській (в ній діяла система змішаного ув'язнення: одиночне тримання в'язнів уночі і мовчання під час спільних робіт);
- протягом усього ХІХ ст. в США точилася боротьба між цими пенітенціарними системами. *Зрештою перемогу здобули прихильники обов'язкової праці засуджених без абсолютного одиночного ув'язнення.* В останній чверті ХІХ ст. ця система обов'язкової праці засуджених отримала визнання і в більшості країн Західної Європи.

2. Методологічні та правові засади пенітенціарної кримінології.

Поняття «методологія» (від грец. μέθοδος – правильний, вірний шлях, шлях дослідження) по-різному тлумачать у сучасній юридичній науці:

у широкому розумінні термін «методологія» розуміють як теорію людської діяльності – «це діяльність пізнання, мислення або, якщо говорити точніше, вся діяльність людства, включаючи не лише власне пізнання, а й виробництво».

у вузькому розумінні методологію розуміють як сукупність методів, прийомів, процедур наукового дослідження.

Пенітенціарна кримінологія адаптувала до свого предмету дослідження такі методи:

Соціологічні методи
(вивчення документів;
масові опитування у формі
інтерв'ю та анкетування;
спостереження; соціальний
експеримент; метод
експертних оцінювань)

Системно-структурний
метод

Логіко-формальний метод

Методологічні засади «Пенітенціарної кримінології» становлять:

- наука кримінологія;
- кримінальна та кримінально-виконавча політика, які перебувають у діалектичній єдності;
- теорія пенітенціарії.

Правовими засадами «Пенітенціарної кримінології» є:

- Конституційне право;
- Кримінальне право та процес;
- Кримінально-виконавче право та кримінально-виконавчий процес.

3. Предмет пенітенціарної кримінології та його зміст.

Пенітенціарна кримінологія – це кримінологічна теорія, яка вивчає злочинність засуджених під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі; тенденції та закономірності, причини та умови, особу засудженого, що вчиняє злочини, і на цій основі розробляє напрями запобігання злочинності у МПВ.

З огляду на це, до предмета «Пенітенціарної кримінології» варто включити такі компоненти:

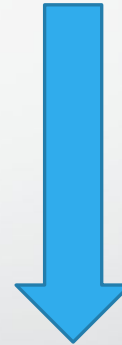
1. Злочинність у місцях позбавлення волі під час виконання кримінальних покарань, її соціально-правова та кримінологічна характеристики.
2. Причини та умови (детермінанти) злочинності в місцях позбавлення волі.
3. Криміногенні властивості особистості засудженого, який вчиняє нові злочини в місцях позбавлення волі, та їх роль і місце в причинному механізмі злочинної поведінки.
4. Визначення категорій жертв злочинів у місцях позбавлення волі та їх місце в причинному комплексі злочинної діяльності засуджених.
5. Спеціально-профілактична діяльність органів та УВП, пов'язаних із позбавленням волі

4. Система курсу пенітенціарної кримінології та її зв'язки з іншими науками.

«Пенітенціарна кримінологія» складається з двох частин:

Загальної частини

Особливої частини

У Загальній частині вивчаються:

- її історія, предмет, методи, завдання та принципи;
- феноменологія (особливості) злочинності під час відбування покарання, її показники та види;
- етіологія (причинний комплекс) злочинності в місцях позбавлення волі;
- механізми злочинної поведінки, віктимологічні фактори та їх вплив на причини механізму вчинення злочинів;
- роль інших фонових явищ (алкоголізму, наркотизму, токсикоманії, самогубств, заборонених зв'язків, корупції тощо) на злочинність в УВП.

До **Особливої частини** включено питання:

- пов'язані зі змістом спеціально-профілактичної діяльності та її спеціально-кримінологічне запобігання як складова частина, методи прогнозування, планування та реалізації профілактичних засобів, організаційно-правове забезпечення спеціально-профілактичної діяльності;
- пов'язані з кримінологічною характеристикою окремих видів злочинів у місцях позбавлення волі та їх профілактикою, з урахуванням рівнів безпеки УВП та впливу криміногенних фонових факторів.

5. Завдання та принципи пенітенціарної кримінології

Основні завдання Пенітенціарної кримінології:

- а) вивчити основні криміногенні фактори, які мають місце в процесі виконання покарання у вигляді позбавлення волі;
- б) виділити пріоритетні напрямки боротьби зі злочинністю та іншими, пов'язаними з нею, антисоціальними явищами в УВП;
- в) відпрацювати комплексний підхід при розгляді навчально-практичних питань кримінологічного характеру, що стосуються спеціально-профілактичної діяльності;
- г) надати потрібні теоретичні знання в галузі боротьби із злочинністю в місцях позбавлення волі та сприяти їх поповненню;
- ґ) відпрацювати навички використання знань цієї дисципліни в тісній інтеграції з іншими суміжними навчальними дисциплінами та в практичній діяльності;

- д) на підставі одержаних знань про те, що складає предмет «Пенітенціарної кримінології», виробити варіанти і методи діагностики криміногенних факторів під час виконання покарань, закономірностей виникнення і розвитку злочинної діяльності, а також формування особистості злочинця-рецидивіста в УВП;
- є) вивчити функціонування системи запобігання злочинних та інших небезпечних явищ в УВП, діяльність суб'єктів профілактики та їх впливу на тенденції, які є істотними в кримінологічному плані;
- ж) опанувати спеціально-кримінологічними методами прогнозування, планування та тактикою реалізації профілактичної діяльності;
- з) виробити пропозиції, що спрямовані на підвищення ефективності та результативності профілактичної діяльності в УВП стосовно організаційно-практичних, теоретичних та нормотворчих питань;
- і) сформулювати непримиренну позицію до усілякого роду злочинних та інших протиправних проявів серед засуджених та інших осіб; розвинути професійний та загальний кругозір і підвищити рівень правової культури.

В числі основних вихідних положень (принципів) Пенітенціарної кримінології можна виділити:

- а) **методологічні** (науковість; об'єктивність; розвиток; детермінізм; динамічність; системний підхід; комплексність та інтегрованість);
- б) **процесуальні** (принцип гуманізації; принцип головної ланки; принцип співіснування нормативно-стандартизованого та творчого підходів; співвідношення законності та доцільності);
- в) **організаційні** (принципи, що стосуються суто системи запобігання злочинам; принципи, що пов'язані з виконанням профілактичних заходів; принципи, що пов'язані з якостями суб'єктів профілактичної діяльності).